

Húsz év – az őskortól a középkorig

Húszéves a MEK

A Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) – mint műhely és mint szolgáltatás – 2014-ben ünnepelte létrejöttének huszadik évfordulóját. Ez éppen egybeesett az Elektronikus Periodika Archívum (EPA) működésének tizedik, valamint a MEK OSZK-ba kerülésének tizenötödik évfordulójával.

Húsz év nagyon hosszú idő a digitális világban. Igaz, ma már egész civilizációnk digitális. Ami nem az, arra digitalizálandó kulturális örökségként, illetve digitális eszközökkel tanulmányozandó, digitális dokumentumokban tárgyalandó jelenségként tekintünk. De csak ennek megállapításáig tartanak a győzelmi jelentések. A mindent eldöntő részletekben váratlan fejleményekkel, visszájára forduló trendekkel, teljesületlen jóslatokkal találkozunk. És ismétlődésekkel (természetesen új terminológiával), lemaradással, hiányosságokkal, kívánnivalókkal. Mit tegyünk hát?

Az eddigiek után nem csoda, ha múltunkat is másképp látjuk – ahogy korábbi jövőképeink is szükségképpen különböznek a mai valóságtól. A Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, a MEK és a vele kapcsolatban álló, együttműködő, hasonló munkát végző partnerek két rendezvényen próbáltak válaszokat találni a fenti kérdésekre, valamint felidézni és újraértelmezni a múltat. A MEK – könyvtári gyakorlatával szoros összefüggésben – mindig igyekezett saját történetének dokumentumait is megőrizni, bemutatni. Ma is láthatjuk például a régi *mek.ujf.hu* felületet, akár működés közben. Drótos László és a tízéves EPA munkatársai, Ipacs Eszter és Uri-Kovács József a mostani évfordulóra külön összeállítást készítettek (<http://mek.oszk.hu/mek20-epa10/>), a november 14-i jubileumi rendezvényről Drótos László beszámolt az EKE Hírlevélben, ezért a továbbiakban a „hogyan tovább” kérdéseire összpontosítanék.

Digitális középkor?

2014. november 7-én, a Győri Könyvszalon programjának részeként került sor a *Digitális középkor – A digitálisan születő kultúra könyvtári megőrzéséről* című konferenciára. Maga a könyvszalon körülbelül a budapesti könyvfesztiválnak megfelelő rendezvény, aminek évről évre a Győri Nemzeti Színház ad otthont, és a helyiek büszkén emlegetik, hogy Győr az egyetlen fővároson kívüli helyszín, ahol az hosszabb távon fenn tudott maradni egy ilyen nagy szabású könyves rendezvény, mert immár 14. alkalommal került rá sor.

A digitális középkor kifejezést az utóbbi években egyre többször halljuk és olvassuk. A kifejezés – megkockáztatom – a 2001-es Lundi Alapelvekből¹ származik. A dokumentum szó szerint a digitális sötét korok (digital dark ages) elkövetkeztének megelőzéséért tesz javaslatokat, leginkább a digitalizálás kontextusában. Magyar változatában, és tőle alighanem függetlenül, a közbeszédben is digitális középkoron e megelőzni kívánt, műveltségét elvesztett, hanyatló kort értik. Itt azonban nem egészen erről van szó. A digitális középkor ugyanis itt van, mégpedig abban az értelemben, hogy digitális dokumentumaink több tekintetben is összevethetők a középkori kódexekkel. A középkori könyvkultúrára emlékeztet az, hogy még csak most formálódnak a digitális dokumentumok kezelésének és megőrzésének elvi és gyakorlati alapjai, mint annak idején a kódexekéi.

A konferencia célja néhány közgyűteményi területen a meglévő jó példákra felhívni a figyelmet, hazai és nemzetközi kitekintéssel egybekötvé. Két dolgot nem lehet eléggé hangsúlyozni. Témánk itt és most nem a nyomtatott vagy „analóg” kulturális örökség digitalizálása, ahogy a húszéves MEK sem digitalizáló műhely lényegét tekintve, hanem könyvtár. Ezen kívül nem a szolgáltatásról – vagy pláne a nyilvános, ingyenes hozzáférésről –, hanem a megőrzésről van szó. Ezek szorosan összefüggnek ugyan, mégis szükséges rávilágítani a hosszú távú (!) megőrzésre, mert másfajta kérdéseket vet fel, mint az előbbiek.

A konferencia programja

- 9.⁰⁰ *Köszöntőt mond Monok István, az MTA Könyvtára főigazgatója.*
- 9.¹⁰ *A web mulandósága, az archiválás fontossága, lehetőségei. Előadó: Kokas Károly, az SZTE Klebelsberg Könyvtár informatikai igazgatóhelyettese.*
- 9.⁴⁰ *A tudományos publikációk megőrzése repozitóriumokban. Előadó: Holl András, az MTA Könyvtára informatikai főigazgató-helyettese.*
- 10.¹⁰ *Az európai rendszerváltások dokumentumainak gyűjtése az „Europeana 1989” projekt keretében. Előadó: Szilágyi Csaba, OSA Archivum², Head of the Human Rights Program.*
- 11.⁰⁰ *A XIV. Győri Könyvszalon ünnepélyes megnyitója. Ünnepi beszédet mond Győr Megyei Jogú Város Önkormányzatának képviselője. Az Alkotói Díj átadása Czifágy György költőnek. A műsorban közreműködik Pitti Katalin Liszt-díjas operaénekes és Lukács Sándor Jászai-díjas színművész.*
- 12.⁰⁰ *Helyi és helyismereti digitális tartalmak gyűjtése a közkönyvtárakban. Előadó: Takáts Béla, a Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény igazgatóhelyettese.*
- 12.³⁰ *A műzeumi aggregáció kérdései. Előadó: Sz. Fejes Ildikó, az MNM OMMIK³ főosztályvezetője.*
- 13.⁰⁰ *Kerekasztal-beszélgetés. Résztvevők: Holl András, Kokas Károly, Sz. Fejes Ildikó, Takáts Béla, a konferencia előadói, valamint Keveházi Katalin, az SZTE Klebelsberg Könyvtár főigazgatója és Rácz Ágnes, az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményszervezési igazgatója. Moderátor: Monok István*

A digitális kulturális örökség megőrzése egyet jelent a web archiválásával. Csakis ez oldhatja meg a szüntelenül változó digitális formák valamelyikében létrehozott művek fennmaradását. A digitális dokumentumtermés nemcsak az adott korszak kulturális életének tartalmát, hanem annak dokumentumtipológiai képét is tükrözi. Annak ellenére, hogy a feladat lehetetlennek tűnhet (legalábbis megdupláznánk a webet?; dinamikus web-tartalmat archiválni?; minden dokumentumnak minden állapotát rögzíteni kell?; ne volna jogunk ahhoz, hogy korábbi, nyilvánosságnak szánt tartalmainkat örökre eltüntessük?), nemcsak a koncepció, de néhol már a gyakorlat is bő évtizedes múltú. Míg azonban a világon negyvennél több webarchiválási program fut, nálunk a Magyar Internet Archívum (MIA) 2006-ban megalkotott koncepciója – amelynek máig nincs szakmailag kétségbe vonható eleme – a megvalósítás közelébe sem juthatott.

Az alapkérdés szempontjából minden más csak részletkérdés, rész megoldás, ami viszont azért tarthat számot érdeklődésünkre, mert az előbbieknél jóval közelebb jutottak a megvalósításhoz. A digitálisan létrehozott és digitalizált könyvek, az évezredes tipológiai rendszerbe kiválóan illeszkedő objektumok megőrzésére jöttek és jönnek létre a repozitóriumok. A repozitóriumokkal a könyvek őrzése megint közel került a keletkezésük helyéhez, mint annak idején a kolostori könyvtárakban. Ami nem csoda, hiszen az egyetem, a tudományos intézmény egyszerre ösztönzi-kényszeríti a publikálást és használja a repozitóriumot. Azok után, hogy a digitális dokumentumok tudományometriai mérésekre is könnyen felhasználhatók, és a plágiumszűrés megbízható automatizmus lett, egy pillanatilag nem csodálkozhatunk azon, hogy a „publish or perish” (kiad vagy elvész) világában éppen a repozitóriumok járták be a már-már szabványos megoldásokig vezető fejlődési utat.

Éppen ezért egyúttal az a kérdés is felmerül, mire lehetne még hasznosítani a repozitóriumok tapasztalatát és módszereit. A hagyományosan sokféle dokumentummal dolgozó helyismereti gyűjtést és kutatást most is ugyanaz a két kérdés foglalkoztatja, mint mindig: mire kell még kiterjesztenie tevékenységét, és ehhez milyen új eszközöket vehet igénybe. Sajnos, ami a digitálisan keletkező dokumentumokat illeti, a helyismereti munka inkább webarchiválás kicsiben, és kevésbé hasonlít a repozitórium gyakorlatához – bár például a Magyar Tudományos Akadémián létezik terv helyismereti művek repozitóriumára is. Azt is látnunk kell, hogy amint eltávolodunk a publikálás-megőrzés kolostori-könyvtári egységétől, és azt tekintjük, hogy a bárhol kiadott e-könyvek könyvtári megőrzése mennyiben valósul meg, a kép még mindig nem igazán megnyugtató.

A Nyílt Társadalom Archívum (OSA) ismertetett projektje lényegében egy etnográfiai kutatás, ahol történelmi események, korszakok köztudatban való leképeződését vizsgálják, és ezt azon keresztül igyekeznek megragadni, hogy mely tárgyi emlékeket tartanak fontosnak a kutatás alanyai, és ezekhez milyen történetük fűződik. A projektben keletkező dokumentumoknak tehát kettős természetük van: egy digitalizált tárgyból és egy történetből állnak. Mindez látszólag ellentmond annak, hogy a digitálisan keletkező dokumentumok megőrzéséről beszélünk, hiszen tárgyak és szövegek tömeges digitalizálása történik. Valójában nem más ez, mint maga az alkotás a megkérdoztetek, mint szerzők által, hiszen az egyes tárgyaknak önmagukban a kutatás szempontjából nem volna semmilyen jelentősége.

A múzeumok egyébként is természetes jelenlétének a konferencián az adott különös aktualitást, hogy előző nap tartották a MuseuMap múzeumi aggregációs rendszer, illetve

portál bemutatóját. Ezzel a hazai múzeumok a digitalizálás koordinálásának, a digitalizált tárgyak megőrzésének és közös felületen való szolgáltatásának a könyvtárak által is irigelt fokára jutottak el.

Vajda Henrik

JEGYZETEK

- 1 2001. április 4-én a svédországi Lundban tartott szakértői konferencián határozták meg a digitalizálás egységes alapelveit. Lásd: mek.oszk.hu/egyesulet/lund-bun.htm
- 2 A budapesti Közép-Európa Egyetemen működő Nyílt Társadalom Archívum, amely a Szabad Európa Rádió és a Szabadság Rádió archívumának bázisára épült, és legfőbb hivatása az emberi jogok érvényesülésének figyelése.
- 3 Magyar Nemzeti Múzeum – Országos Muzeológiai Módszertani és Információs Központ.

 <p>mek.oszk.hu</p> <p>természet-tudományok</p> <p>műszaki tudományok gazdasági ágazatok</p> <p>társadalom-tudományok</p> <p>humán területek kultúra, irodalom</p> <p>kézikönyvek, egyéb műfajok</p> <p>fenntartó:</p> <p>Országos Széchényi Könyvtár</p>	RSS f Tetszik 4,5 ezer					
	Magyar Elektronikus Könyvtár					
	english		vmeK			hírek
	13655 dokumentum		támogatás		bemutató	
			újdonságok		sikerlista	
			teljes lista		irattár	
			kapcsolat		vendégkönyv	
	<p>Ipiai atya : Egy legenda dokumentumai / Kamarás István ; szerkesztő Kemény András</p> <p>Kortárs magyar irodalom, Vallásszociológia, Keresztény vallások magyar irodalom, vallás, 20-21.sz.</p> <p>"Szembe kell nézni azzal a lehetőséggel is, hogy Ipiai atya mégsem valóságos személy, csupán legenda. Ám nem csak emellett, ez ellen is több minden felhozható. Először is ezen sokan csak nevetnek, mondván, ha Ipiai atya nem volt valóságos személy,ők sem azok."</p> <p>URL: http://mek.oszk.hu/14000/14032 2015-04-23</p>					
	<p>Királyfi és koldusleány : Erkölcscsrajz / Bródy Sándor</p> <p>Klasszikus magyar irodalom magyar irodalom, 19-20. sz.</p> <p>"És ő fensége különös szerelmi bánatában, hogy elcsendesedjék és talán még inkább azért, hogy jól kikártyázhassa magát és idegen pénzt láthasson: utra kelt Magyarország felé. És amíg közeledett a neki vad, nekünk pedig immár túlságosan civilizált ország felé ... mind erősebben fantáziált egy élő rabszolganőről..."</p> <p>URL: http://mek.oszk.hu/14000/14031 2015-04-23</p>					
	<p>Cilike rövid ruhában / Tutsek Anna ; illusztrátor Wolff Károly</p> <p>Klasszikus magyar irodalom magyar irodalom, 20. sz.</p> <p>"Cilike a tükör előtt állott s az új rózsaszín battisz ruháját nézegette, amelyet ma először vett magára. Nagyon csinosnak találta a ruhát, csak túlságosan</p>					
<p>keresés a gyűjteményben</p> <p>szelő szerző, szerkesztő</p> <p>cím a cím egyes szavai</p> <p>téma tárgyszó, típus</p> <p>sorszám ID mp3 epub prc cc</p> <p>súgó/összetett/keres</p> <p>keresés a teljes szövegben</p> <p>néhány jellemző szó</p> <p>teljes gyűjtemény</p> <p>súgó/összetett/keres</p> <p>101000000000001011010000000000101</p> <p>ajánlat:</p> <p>MEK-EPA-DKA közös kereső oldal</p> <p>EPA Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis</p> <p>DKA Digitális Képtárhely</p>						

Forrás: <http://mek.oszk.hu/>